

ОТГОВОР

на рецензиите и становищата на членовете на Научно жури по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ в Институт по философия и социология, БАН, по професионално направление 2.3.Философия (Етика), обявен в „Държавен вестник“, бр. 89 / 12.11.2019 от доц. дфн. Емилия Васил Маринова

УВАЖАЕМИ Г-Н ПРЕДСЕДАТЕЛ НА НАУЧНО ЖУРИ!

УВАЖАЕМИ ЧЛЕНОВЕ НА НАУЧНО ЖУРИ!

Благодаря за отделените време и сили в тези трудни за всички дни.

За мен е от изключително значение, че Вие оценявате направената систематизация, анализа и оценката на компетенциите на психологията на морала, изучаването на рисковете на съвременното българското общество със средствата на интердисциплинарния подход.

Също така ценя Вашата подкрепа за изследването, посветено на началното развитие на моралните чувства, осъществено от позициите на психологията на морала.

Ще си позволя по-обстойно да отговоря на поставените въпроси.

Въпросът на доц. д-р С.С., за който благодаря, препраща към природата на моралното чувство, и респективно към неговите неврологични, психологически и личностни източници; към възможността чрез въздействие на нервно-физиологичните процеси със средствата на моделирането (в случая на изкуствения интелект) или на медикализацията (в случая на невротиката) да се въздейства върху морала.

Аналогията не е случайна – и в двата случая се разчита на въздействие върху нервно-физиологичните процеси или техния модел, за да се постигнат резултати, които се манифестират на ниво морал.

В дискусията за изкуствения интелект и неговите граници се отделя специално внимание на човешките емоции и на моралните чувства. Под въпрос е дали изкуственият интелект може да изпитва емоции, а още повече – дали може да притежава морални чувства. Застъпено е виждането, че моралът може да бъде внесен, предвиден, програмиран още на информационно ниво, в най-базовите структури на изкуствения интелект.

От гледна точка на такъв един прочит темата за началното развитие на моралните чувства звучи много актуално и придобива изключително значение. По-конкретно изпъква въпросът за **връзката между нервно-физиологичното, психичното и морално-личностното развитие на човека**. Демонстрира се връзката на „базовите емоции“ (които са вродени и с които се ражда всяко дете) с моралните чувства. Това е важен и много детайлизиран дебат в психологията на морала днес, в който се открояват две виждания. Едното е, че всяко морално чувство ползва ресурсите на няколко базови емоции (моделът „река с притоци“), а другото разглежда моралните чувства като нови филизи на дървото на емоциите (така нареченото „фамилно дърво“ на Екман). Разбира се (както правилно посочва уважаваният рецензент проф. Д. С.) тези два модела могат да бъдат етикетирани с по-коректни (научни) понятия (бих предложила понятието „граф“, например), но това носи своите комуникативни рискове.

Основният патос на представеното на Вашето внимание изследване е, че връзката между базовите емоции и моралните чувства не е пряка, тя е опосредена от процеси, които имат културологичен характер. Тези процеси водят до включване на етическите опори/знаци/посредници в структурата на емоциите. Така, за да е морално едно чувство, то трябва да включи в своята структура морални понятия, морални ценности, цели и пр. Показва се също така, че социалната психика със своите специфични форми, помага за формирането на собствено моралните чувства.

Защитена е хипотезата, че корените на началното развитие на моралните чувства трябва да бъдат потърсени в тенденциите, характеризиращи общото емоционално развитие на детето в неговото най-ранно детство, като „базовите емоции“ са важни, но не изчерпват

“първичната афективна среда”, в която протичат процесите на собствено моралното развитие. Така моралното чувство не разчита единствено на базовите емоции.

Проследява се как социалността и комплексността, които са основни характеристики на моралните чувства, са заложени в природата на “базовите емоции”. В същото време, за да може да се появи афективното новообразование – морално чувство, е необходимо емоцията да се откъсне от конкретната ситуация и да намери своя обект. Основна роля в осъществяването на тази трансформация имат потребностите, които са част от същата начална афективна среда и които, както е логично да се предположи, също претърпяват началното си развитие. Както може да се предположи, **този културологичен пласт предполага сложен и специфичен процес на развитие и това е голямо предизвикателство пред тези, които имат претенциите да моделират моралните чувства.**

Казано по-кратко, анализът на началното развитие на моралните чувства показва, че моделирането или манипулацията на „базовите емоции“ не може да има преки последствия за моралните чувства.

В същата насока е проблемът с **медикализацията** като подход към, както някои автори се изразяват, „нормализация“ на моралното поведение на индивида. Трансформацията на социалните проблеми в медицински и подмяната на сложните и изискващи много ресурси социални решения с медицински може да деформира социалните процеси на формиране и да ошети виждането ни за онова, което ние, етиците, наричаме морален субект.

Базовите емоции са необходимо условия за развитие на моралните чувства, но те не са гаранция за тяхното формиране. По същия начин моралните чувства стъпват здраво върху базовата емоционалност, но не оставят в рамките на психичното.

При нарушения на базовата емоционалност лечението може да повлияе върху възбудимостта на хиперактивното дете или напрегнатостта на тревожния индивид, но това все още нищо не означава по отношение на морала. Най-малкото означава, че се гарантира пълноценно формиране и функциониране на моралните чувства. (Има медикаменти, при които

индивидът се чувства щастлив. Но няма това е щастието, за което пледира етикетът?)

Обещанията, че с хапче ще се имплантира морал са неубедителни и са показателни за нивото на етическа, а и психологическа, компетентност.

Препрочитайки Жан Пиаже попаднах на един пасаж, с която ще завърша своя отговор. В него се посочва, че „би било грешка да се пренебрегне въздействието на възприятието върху сложната и високоорганизирана мисъл, както правят някои автори, твърде бързо преминавайки от невропсихологията към социологията”. Авторът нарича такъв преход „погрешна прибързаност“, защото „от довербалния интелект до операционалното мислене води твърде дълъг път“(Пиаже, 1969: 164).

Този път от базовите емоции до моралното чувство трябва да се извърви. Той е културен по своя характер и не може да бъде елиминиран.

Благодаря на колегите за направените препоръки. С огромно съжаление трябва да отбележа, че нашето поколение беше лишено от възможността да осъществява академично обучение на базата на Българска академия на науките. Магистърската програма на Изследователския университет беше подготвена старателно и в научно направление 2.3. Философия (Етика), но тя, както и цялостният проект, си останаха добър замисъл. В условията на обща стагнация, дистанцираността от процеса на обучение на висшисти се отрази върху потока от кандидат-докторанти към секция „Етически изследвания“. По отношение на докторантската програма по етика нашето научно звено получи акредитация, съставът на секцията е обновен и адекватен за подготовка на академични кадри по специалността.

Благодаря на колегите за тематичните препоръки, като бих открила идеята за разгръщането на едно по-цялостно изследване за историята на българската етика (на проф. Т. Н.), която може би е добре да се реализира в рамките на колективен планов проект на звеното, а защо не с участието на по-широк кръг от български изследователи.

В заключение отново искам да благодаря на всеки един от Вас за добронамереното отношение, за куража, съветите, насоките и оптимизма, с които сте ме подкрепяли през годините на моята дългогодишна професионална дейност.

Благодаря за споделените идеи, трудности, надежди и изследователски усилия в името на нашата обща етическа кауза.

С уважение,

ЕМ